

– egy pillanatig el szeretnék tünődni rajta: vajon csakugyan olyan arisztokratikus, ezotrikus, profétikus (ez persze az arisztokratikusnak ellentmond, de nem baj), bombasztikus, homályos, kultúrfőlényét fitogtató szerző-e B. P. amilyennek – más-más meg gondolásokból – sokan ítélik és mondják? A kérdés félrevezető, mivel azt a látszatot kelti, mintha Balassa személyét érintené, holott *csak* az írásművek nyelvezetére vonatkozik – hiszen mindvégig erről volt szó. (Jó lenne végre szakítani azzal a babonával, miszerint a stílus maga az ember. Tapasztalatból tudom, hogy ennek még az ellenkezője sem igaz.) Félrevezető azért is, mert – és ehhez semmifélc rossz-hiszemű hátsó gondolat nem szükséges – erkölcsi síkra terel egy moráltól és főleg moralizálástól teljesen független megértési problémát. Természetesen nem az a megértési probléma, hogy Balassa mondatai miben és mennyire térnek el az úgynevezett közönséges nyelvtől (ha van ilyen), hanem az, hogy ő maga mit szemel ki megértése tárgyául, és hogyan *bonyolítja le* a megértést.

Ha mindezt előrebocsátva megismételjük a fenti kérdést, akkor kiderül, hogy valójában két – szerintem merőben különböző – probléma rejlik benne. Az egyik: az a mód, ahogyan Balassa középpontba állítja szemlélődése választott tárgyát, a másik: az alanyiség és a képi fantázia nyílt jelenléte Balassa szövegeiben. (A HALÁLNAPLÓ ezzel összefüggő műfaji problémáiról máshol bővebben is beszéltem; szerintem a napló, a széppróza és az esszé műfaji feszültségét Balassa tudatosan tette könyve kompozíciós elvévé.)

Ami az első problémát illeti: ha egy kritikus azt állítja a szerzőről, hogy aránytalanul felstilizálja választott tárgyát (ennek a kifogásnak persze csak értekező prózával szemben van értelme, szépirodalmi munkákban minden felfedezés maga az aránytalanság és a felstilizálás), akkor bizonyítani kell, hogy az ábrázolt tárgy szóra sem érdemes; valamint őt terhelni annak bizonyítása is, hogy a tárgy aránytalan felstilizálása káros, veszélyes, megbotránkoztató stb. – akkor persze a kritikusnak igazolnia kell erkölcsi szempontjait. (Ami nem csekély többletterhelés, ha valaki komolyan veszi.)

A másik problémával kapcsolatban legyen elég annyit mondanom, hogy az egzaktság,

egyértelműség és szabatoság nagy crénye lehet az előadásmódnak, nem véletlen, hogy már az elemi iskolában is meg szokták követelni; nyelvileg elzagyvult korokban természetesen nyelvkritikát lehet rájuk (illetve követelésük pátoszára) alapítani. Csakhogy: a fenti crények ellentéteinek (a homálynak, a túlsokértelműségnek és a túlbonyolítottágnak) bírálata gyakran az emberi szellem összes olyan megnyilvánulását veszi célba – kíméletet és kivételt nem ismerve –, amelyek nem szoríthatók a formális logikán alapuló ráció keretei közé. Nem tartom kizártnak, hogy a közönséges nyelv nem is annyira közérthetőséget jelent, inkább a mindenkori beszélő személyes tulajdonságainak és fantáziaműködésének eltüntetését teszi normává; mindezenre az, amit Farkas Zsolt „*az operai valószínűtlenség dagályának*” és „*a profétai hevület legripacsabb áriáinak*” nevez, egy ilyen norma árnyékában akkor is jólesően és üdítően rendszeridegennek hat (mármint a nyelvi és gondolati sémák akár dogmatikusan, akár értékközömbösen totális rendszerétől idegennek), ha furcsaságait és szerzetelenségeit magam sem tudom mindig a helyükre tenni. Mert lehet, hogy nincs is előre kijelölt helyük.

Szívélyes üdvözzettel:

Márton László

Ui. Magam sem hiszem, hogy Farkas Zsolttal szemben mindig igazam van. Legutóbb, egy más természetű ügyben olyannyira nem volt igazam, hogy emiatt tartozom neki egy üveg Metaxával. Adandó alkalommal megadom. *M. L.*

Tisztelt Szerkesztőség!

Farkas Zsolt a Balassa Péter könyvéről szóló kritikájában megjegyzi, hogy sajnos – terjedelmi okokból – a „*legdurvább szövegrészt*” nem idézheti, pedig az önmagáért beszélne, hiszen „*borzalmas tetszelgés*”. A HALÁLNAPLÓ 281–282. oldalán található betétről van szó, melyet – így Farkas – „*érdemes megnézni*”. Nos én megnéztem, és rögtön láttam, hogy 1. nem Balassa írta, ezt nyíltan megmondja, amikor kijelenti, hogy másolatról van szó; 2.

a leírás Bartók Béla ZENE HÚROS- ÜTŐHANGSZEREKRE ÉS CSELESZTÁRA című művének részleges analízise. Kisebbségi utánajárás után közlöm a végeredményt: az inkriminált részt Péteri Judit írta a Liszt Ferenc Kamarazenekar egyik Bartók-lemezőnek ismertetőjeként, a lemez száma: SI.PD 12 531.

Farkas becsületére legyen mondva, hogy megemlíti: nem ért a zenéhez. Mivel ez igaz, meg sem kíséreltem, hogy Adornótól kölcsönzött karakterológiájával vitába szálljak. Inkább saját szavait idézem: „*Néha a legnagyobb Maszter is eltéveszti.*”

Bán Zoltán András

1994. augusztus 21.

Tisztelt Monostory Klára!

A *Holmi* 1994. augusztusi számában nagy megrendüléssel olvastam Vas István levelesládájának Ön által közzétett anyagát, elsősorban Radnóti Miklós 1940. évi erdélyi munkaszolgálatából Vas Istvánhoz intézett levelét.

Magam is tagja voltam annak a munkásszázadnak, s a Radnóti által felsoroltak között az én nevem is szerepel. Minthogy a három hónapon át közvetlen környezetében élők közül ma már valószínűleg csak én vagyok – nyolcvankét évesen – életben, feljogosítottan érzem magam, hogy a jegyzetek néhány tévedésére felhívjam a figyelmet:

1. Az idézett munkaszolgálat nem 1941-ben, hanem 1940 második felében volt, és szeptembertől karácsonyig tartott. Akkor az egész század itthon leszerelt. Az első munkásszázadokat 1940-ben az Erdély részleges visz-

szacsatolásáról rendelkező bécsi döntés eredményeként szervezték, és fő feladatuk az úgynevezett Károly-vonal drótkadályainak lebontása volt. Ezeknek a hónapoknak az emlékét idézi Radnóti VERESMART című gyönyörű verse is. 1940-ben Magyarország még nem volt háborús állapotban. 1941-ben a Szovjetunióknak történt hadüzenetet követően alakultak meg az új munkásszázadok, de ekkor már oda irányulóan, tömegesen: ezekben főként 1942 januárjában kezdődtek meg a behívások, és tartottak a háború végéig.

2. Göndör Tibor gimnáziumi osztálytársam, jó barátom volt. Nem ukrain tábortban halt meg; 1944-ben papok rejtették Budán, de lelceplezték őket, és 1944 utolsó vagy 1945 legelső napjaiban a nyilasok a Dunaparton többedmagával kivégezték. Én 1944 májusa óta nem tartózkodtam Magyarországon, de amikor 1947 őszén végleg hazatértem, ellenőriztem a történeteket, s biztos, hogy így felel meg a valóságnak.

3. Pallós György Perényi Miklós sógora volt (1941-ben vette feleségül Perényi hűgát, Katát); mindkettőjüket újra behívták, s valamikor 1942–43-ban veszték el Ukrajnában mint munkaszolgálatosok. Ez is egyértelműen tisztázódott 1947-ben.

4. Körner utóneve emlékezetem szerint nem József, hanem Pál volt (Pajának hívtuk egymás között).

5. Radnóti Fannit 1941–44-ig jól ismertem. Távozásom után végleg megszakadt a kapcsolatunk, nyilván ezért nem emlékezik ötven év távlatából a keresztnevemre.

A helyreigazításokért elnézését kérem, de talán nem feleslegesek.

Öszinte tisztelője:

dr. Szegő György

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
a Soros-alapítvány, a Budapest Bank és a József Attila-alapítvány
támogatásával jelenik meg